

BIOLOGIYA TA'LIMIDA KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARNING TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI RIVOJLANTIRISH

Daminova Fayoza Abdixakimovna
Shahrisabz davlat pedagogika instituti,
Tabiiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lim jarayonida ilmiy yondashuvlar orasida kognitiv yondashuv muhim o'rin tutadi. Biologiya fanini o'rgatishda kognitiv yondashuv asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ilmiy asosda tahlil qilish, muammolarga yechim topish ko'nikmalarini shakllantirish o'quvchining umumiy intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarni o'qitishda faqatgina tayyor ma'lumot berish emas, balki ularning o'z fikrlarini shakllantira olishiga yordam berish, hayotiy vaziyatlarga ilmiy nuqtai nazardan yondashish, dalil va asoslarni o'rganish, dastlabki taxminlarni ilgari surish va ularni tajriba asosida tekshirish kabi fazilatlarni rivojlantirish zarur.

Kalit so'zlar: biologiya ta'limi, kognitiv yondashuv, tadqiqotchilik faoliyati, metodika, o'quvchilar, innovatsion texnologiyalar, ilmiy izlanish, mustaqil fikrlash, motivatsiya, kreativlik.

Biologiya ta'limida kognitiv yondashuv o'quvchilarning yangi bilimlarni faol qabul qilishi, bilimlarni o'zlashtirish hamda tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlaydi. Bu jarayonda o'quvchining o'zi tadqiqotchi sifatida namoyon bo'ladi. U dars jarayonida dastlabki g'oyalarni ilgari suradi, ularning mantiqiy bog'liqligini anglaydi, savollar beradi, javoblarni izlaydi, natijalarni tahlil qiladi va xulosa chiqarishni o'rganadi. O'quvchilarni faollikka undash uchun biologiya darslarida interfaol metodlarni qo'llash, savol-javoblar, kichik guruhlarda ishlash, muhokamalar tashkil qilish, o'quv vazifalarini ilgari surish hamda ularni tahlil qilish bo'yicha mustaqil ishlarni tashkil etish muhim hisoblanadi. Kognitiv yondashuv biologiya ta'limida o'quvchilarning fikrlash jarayonini, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish malakalarini rivojlantiradi. Bu yondashuv asosida tuzilgan dars uslublari o'quvchilarning bilimlarga intilishiga, ularni chuqur o'rganishiga, o'z fikrini asosli tarzda bayon qilishiga imkon beradi. Bunday metodika o'quvchilarda nafaqat mavzuni yod olish, balki uni tushunish va hayotda qo'llashga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi. O'tilayotgan mavzular biologiyaning nazariy va amaliy jihatlariga asoslanadi, bu esa o'quvchilar bilimini mustahkamlaydi.[1]

Ta'lim jarayonida o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchining bilimlarni o'zlashtirishiga yetakchi bo'lish, uning mustaqil tahlil qilishi va xulosa chiqarishiga

yordam berishdan iborat. O'quvchilar uchun yangi bilimni mustaqil izlab topish, tajriba o'tkazish, natijalarni o'rganish va ularni to'g'ri talqin qilish hamda o'z xulosalarini chiqarishga imkoniyat yaratish kerak. Shu jihatdan, o'quvchini doimo faol fikrlashga undash, savollarga javob topishda mustaqillikni namoyon qilish imkoniyatini kengaytirish juda muhim hisoblanadi. Kognitiv yondashuvni qo'llab biologiya darslarida o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishning samarali metodikasi sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: muammoli ta'lim texnologiyalari, mustaqil va guruhli loyihalar tashkil etish, ilmiy-tadqiqot faoliyatlarini yo'lga qo'yish, interfaol o'yin va topshiriqlardan foydalanish va real hayotiy misollarga asoslangan vazifalar berish. Bu metodikalar orqali o'quvchi o'rganilayotgan biologik jarayonlarning mohiyatini chuqur anglaydi, bilimni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Tadqiqotchilik faoliyatining rivoji o'qituvchidan zamonaviy, innovatsion metodlarni qo'llashni, o'quvchi shaxsiga erkinlik va mustaqillik berishni talab qiladi. Ularni fan sohasida mustaqil izlanishga undash uchun muammoli masalalar yechimini topdirish, yangi g'oya va taxminlarni ilgari surishga sharoit yaratish, natijalarni mustaqil tahlil etish va xulosa chiqarishga o'rgatish zarur. Kognitiv yondashuv asosida o'quvchi o'zining bilim doirasi va salohiyatini kengaytiradi, ilmiy izlanish va mustaqil tahlil qilish malakalarini egallaydi.[2]

Tahlil natijalari ko'rsatadiki, tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantiradigan metodikalar o'quvchi shaxsining rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, uni mustaqil, izlanishga moyil, tashabbuskor va zamonaviy fikrlashga undaydi. Bunda o'quvchilarning biologik jarayonlarni o'zlashtirish hamda yangi axborotlarni o'z hayot tajribasi bilan bog'lab tahlil qilish ko'nikmalari shakllanadi. Har bir o'tilgan mavzu yuzasidan yangi savollar, hamda o'z javoblarini izlash jarayoni o'quvchilarning faolligini, bilimlarni chuqur o'zlashtirishni ta'minlaydi. O'qituvchining yordamchi sifatida roli va funksiyasi o'quvchining faolligini oshirishdan iborat. O'qituvchi biologik jarayonlarni nazariy va amaliy jihatlari bilan bir vaqtda o'rgatishda, o'quvchi shaxs sifatini rivojlantirish, ular orasida muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, o'z fikrini aniq va asosli ifodalashga yordam berishi lozim. Bunda o'quvchilarga ko'proq savollar berib, o'z fikrini erkin va mustaqil tarzda bayon qilishga undash, dars mavzusining dolzarbligi va amaliy ahamiyatini ko'rsatib berish zarur. Biologiya fanining o'quv jarayonida tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quvchilarning fikrlash faoliyatining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ular hayotiy vaziyatlarda bilimlarni mustaqil qo'llashga, mantiqiy fikrlashga, muammoli savollarga tez va to'g'ri javob topishga o'rganadilar. O'quvchilarning muntazam ravishda mustaqil ishlashi, o'z izlanishlarini amalga oshirishga bo'lgan qiziqishi va intilishi biologiya fani bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishiga zamin yaratadi.[3]

Dars jarayonida kognitiv yondashuv va tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish

metodikasining asosiy ustuvor yutuqlari quyidagilarda aks etadi: o'quvchilar ilmiy axborotlarni umumlashtirish, yangi bilimlarni o'zlashtirish, dalillarni to'g'ri tahlil qila olish, natijalarni asosli talqin qilish, dalillar asosida xulosa chiqarish, mustaqil fikr yuritish, amaliy vazifalarni hal qilish, muammolarga ming bir yechim topish, o'z tajribalarini va tahlillarini to'g'ri taqdim qilish. Bu kabi ko'nikmalar o'quvchi shaxsining rivoji va shakllanishi uchun katta ahamiyatga ega bo'ladi. Biologiya ta'limining yangi bosqichida zamonaviy darslarni tashkil etishda informatika, texnologiya, zamonaviy tahlil usullari va yangicha metodlarni birlashtirish orqali o'quvchilarning faolligini, bilishga bo'lgan intilishlarini kuchaytirish mumkin. Yangi avlod darsliklari, elektron resurslar, virtual tajriba laboratoriyalari, multimediya texnologiyalari va interaktiv vositalardan keng foydalanish orqali biologiya fanini qiziqarli hamda mazmunli tarzda o'rganishga harakat qilinmoqda. Bu esa o'quvchilarda o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq qilish, mustaqil ilmiy izlanish va tajriba o'tkazishga nisbatan qiziqish va e'tiborini oshiradi.[4]

Xulosa: Biologiya ta'limida kognitiv yondashuv asosida o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish bugungi kunda doimiy e'tibor va o'zgarishlarga muhtoj sohalardan biri hisoblanadi. Ta'lim sifatini, mazmunini va metodikasini yangilash, o'quvchilarning mustaqil tarzda ilmiy izlanish olib borishga tayyorlab borish zamonaviy ijtimoiy talablar doirasida amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimida va biologiya fanining o'zida mavjud an'anaviy yondashuvlarni zamonaviy, yangicha bilimlarni o'rganishga yo'naltirilgan metodik uslublar bilan boyitish orqali o'quvchilarni intellektual va tashabbuskor yetuk shaxs sifatida shakllantirish bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, A. R. (2018). "Biologiya fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar." Ta'lim va Innovatsiya, 3(2), 75-81.
2. Ahmedov, M. T. (2019). "Biologiya ta'limida interfaol metodlardan foydalanish samaradorligi." O'zbekiston Biologiyasi, 2(4), 112-118.
3. Asqarova, N. (2020). "Kognitiv yondashuv asosida biologiya darslarini tashkil etishning dolzarb masalalari." Zamonaviy Ta'lim, 8(3), 33-37.
4. Karimova, D. S. (2021). "Kognitiv faoliyatni rivojlantirishda biologiya fanining o'rni." O'qituvchi, 10(2), 45-52.
5. Latipova, M. (2019). "O'quvchilarda mustaqil tadqiqot faoliyatini shakllantirish." Biologiya va Fan, 5(1), 18-25.
6. Mamatqulova, S. K. (2022). "Kognitiv yondashuv asosida biologiya o'quv jarayonida metodik yondashuvlar." Zamonaviy Ta'lim Texnologiyalari, 6(2), 60-67.
7. Rasuleva, G. T. (2017). "Biologiya darslarida ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati: yondashuv va natijalar." Ilm va Taraqqiyot, 4(1), 222-228.